

OSMANLI DEVLETİ'NDEN TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NE TARİH DERS KİTAPLARINDA

RUSYA İMGESİ*

Özgür AKTAŞ**

Özet

Türkiye’de ders kitapları konusu son yıllarda tarihçilerin ve eğitim bilimcilerin araştırmalarında önemli ölçüde yer tutmaktadır. Tarih ders kitaplarının hazırlanmasında, devletin ideolojik görüşü, toplumun sosyal-kültürel yapısı ve uluslararası ilişkiler önemli rol oynamaktadır. Tarih ders kitaplarımızda Rusya ile ilgili tarihsel olaylar aktarılırken saydığımız etkenler daha da ön plana çıkmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarih ders kitaplarında Rusya’nın ve Rusların tarihleri hakkında ayrıntılı bilgiler vardır. Bu kitaplarda Rusların kurduğu yeni yönetim olan Sovyet Rusya’ya dış ilişkilerde dostane atıflar bulmaktayız.

Demokrat Parti döneminde kaleme alınan ders kitaplarında ise Sovyet Rusya ideolojik olarak karşı kutuptadır. Tek parti dönemine göre Sovyet Rusya’ya atıflar sertleşmiştir. Bu dönemdeki tarih ders kitaplarında Rusların sömürgeci politikalarına dikkat çekilmiştir. İki darbe arası dönemde (1960-1980) ise Sovyet Rusya’ya karşı eleştiriler yine serttir. Bu dönemde Rusların sömürgeci hareketleri ile Türk topluluklarına verdikleri maddi ve manevi zararlara dikkat çekilmektedir. Sovyetlerin uluslararası arenada güçten düşmeye başladıkları 1980’li yıllarda Sovyet Rusya’nın ideolojisi hâlâ Türkiye için tehlikeli görülmektedir. Atatürk ilke ve İnkılapları ise bu ideolojinin önünde duran en güçlü silah konumundadır. Sovyetler Birliğinin 1991 yılında dağılmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti uzun yıllardır Rusların hâkimiyetinde yaşayan ırkdaşlarıyla yakın ilişki kurmak için tarih ders kitaplarından da yararlanmaktadır. 1994 yılında çıkarılan bir kanunla tarih ders kitaplarının arkasına bir Türk dünyası haritası eklenmiştir Rus hâkimiyetinden çıkan Türk topluluklarının tarihlerine kitaplarda daha fazla yer verilerek Rusya’nın asırlardan beri Türk dünyasına zarar veren en büyük aktör olduğu vurgulanmıştır. 2010 yılında liselerde okutulmaya başlayan Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabında da Sovyetler Birliğinin tarihini takip etmek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: Ders kitapları, Osmanlıda Rusya algısı Cumhuriyetinde Rusya algısı, sosyal -kültürel yapı

Giriş

Yaşadıkları coğrafya itibariyle Ruslar, Türklerin en eski komşularındandır. Bölgesel yakınlık nedeniyle iki toplum yıllarca hem mücadele hem de işbirliği içerisinde olmuşlardır. Fakat Türk-Rus ilişkilerinde en fazla yer edinen eylem savaşlar

* Bu çalışma “Kafkas Üniversitesi’nde 2006 yılında tamamlanan “Cumhuriyet Devri Tarih Ders Kitaplarında Rusya İmgesi” Adlı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

** Dr. Kafkas Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Kars

olmuştur. İki toplum arasında gerçekleşen savaşlar önyargılara ve edebi alanlarda olumsuz imgelerin oluşmasına da yol açmıştır. Tüm bunlara ek olarak iki toplumdan birinin kaderini değiştiren tarihsel olayı anlatırken diğer toplum da anlatılmak zorundadır. Özellikle on sekizinci yüzyıldan itibaren Türkiye tarihi Rusyasız; Rusya tarihi ise Türkiyesiz yazılamaz (Ortaylı, 1992: 126). Rusya on altıncı yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir tehdit oluşturamıyordu. 1700 yılına kadar Osmanlı Sultanları Rus Çarlarını protokolde kendisine eşit hükümdar olarak kabul etmiyorlardı. İstanbul Antlaşmasıyla Rus Çarları Osmanlı padişahlarına eşit konuma geldiler (İnalçık, 1999: 34). Bu tarihten itibaren Rusya güçlenerek Kırım Hanlığının egemenliğinden çıkmış, diğer Türk hanlıklarını hâkimiyet altına almış ve Osmanlı Devleti'ne de büyük bir darbe vurmuştur. Rusya I. Petro'dan itibaren Osmanlı toprakları aleyhine genişlemiştir (Kurat, 1970: XII). Rus Çarı I. Nikola "Hasta Adam" olarak adlandırdığı Osmanlı Devleti'nin bir gün öleceğini ve "Hasta Adam"ın mirasına konma arzusunu her fırsatta dile getirmiştir. Bu durum "Şark Meselesi" adı verilen ve içeriği Osmanlı Devleti'nin paylaşılmasından oluşan bir kavramın doğmasına neden olmuştur (Kurat, 1999: 327). Rusya, on sekizinci yüzyılda çok büyük bir güç haline gelmiştir. Osmanlı Devleti, Rusya'nın engellenebilmesi için devrin büyük devletleriyle işbirliği yoluna gitmiştir. Osmanlı Devleti'nin üzerindeki Rusya'nın yayılma emelleri Fransa ve İngiltere'nin çıkarlarına ters düştüğü için bu devletler Rusya'yı da engellemeye çalışmışlardır. Fransa, Rusya ile yaptığı Tilsit Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü Rusya'ya karşı savunmaktan vazgeçtiğini ilan etmiştir. Buna karşı Osmanlı Devleti ve İngiltere 1809'da Kale-i Sultaniye Antlaşması imzalarak boğazların savaş gemilerine kapalı olması gerektiğini kabul etmiştir (Kurat, 1970: 50). İngiltere bu tarihten itibaren yaklaşık yüz yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü Rusya'ya karşı savunmuştur. Fakat İngiltere Reval Görüşmesi'yle (1908) Rusya ile anlaşmış Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu aleyhine genişlemesine razı olmuştur (Cazgır ve diğerleri, 2010: 181).

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Rusya'da iç savaş yaşanmıştır. Çarlığın yerine yeni yönetim kurmaya çalışan Bolşeviklerin ve Anadolu'da yeni bir yönetim kuran Cumhuriyet kadrolarının ortak düşmanları aynıdır. Bu durum Türkiye'yi ve Sovyetler Birliği'ni ortak düşman paydasında birleştirmiştir (Saray, 1975: 182). Fakat Türkiye Cumhuriyeti, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı bitirdikten sonra yüzünü Sovyetler Birliği'ne değil savaşı yaşadığı Batıya çevirmiştir. Kurtuluş Savaşı sırasında ülkedeki komünist faaliyetlere sınırlama 1925 yılında da yasaklama kararı alınca Türk-Sovyet ilişkileri bozulmaya başlamıştır. 1929 yılında ise Türk-Sovyet ilişkileri tekrar iyileşmeye başlamıştır. Ankara ve Moskova arasındaki karşılıklı ziyaretler ticari ortaklığı getirmiş 1929-1932 yılları arasında kurulan şirketler ve fabrikalar için Sovyetlerden kredi alınmıştır (Lewis, 2000: 284).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği, Rus Çarlığı gibi yayılmacı bir politika izlemeye başlamıştır. Rusya'nın, Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı isteyebileceği şeklindeki değerlendirmeler ve uluslararası koşullar Türkiye'yi Rusya ile karşı cepheye Batı ile aynı cepheye itmiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği silah teknolojisi bakımından çok güçlüdür. Türkiye toprak bütünlüğü için yine müttefiklerle işbirliği içerisinde. Bu kez on sekizinci yüzyıldaki en büyük müttefik İngiltere'nin yerini alan Amerika Birleşik Devletleri'dir. Türkiye, NATO üyeliğiyle Batı dünyasının en büyük müttefikidir buna karşı Sovyetler Birliği ile karşı cepheye bulunmaktadır.

Sovyetler Birliğinin 1991 yılında yıkılması “Soğuk Savaşı” sona erdirmiştir. Bu olay aynı zamanda Türkiye için büyük bir tehdidin de ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ise Azerbaycan- Ermenistan çatışmasında da Türkiye ve Rusya karşı cephededir. Rus hâkimiyetinde yaşayan Türk ve Müslüman toplumları geçmişte Osmanlı Devleti'ne karşı bir sevgi bağı beslemekteydiler. Günümüzde ise Türkiye Cumhuriyeti'ne aynı hislerin olduğu düşünülmektedir. Bu durum Rusya Federasyonu'nu bir arada tutmak isteyen Rus yöneticilerini rahatsız edebilmektedir. Günümüzde uluslararası kararların pek çoğunda Türkiye ile Rusya'yı karşı cephede görebilmekteyiz. Kimi durumlarda Türkiye ve Batı dünyası Rusya'ya karşı ortak hareket edebilmektedir. Tüm bu anlatılanlara ek olarak ise Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkiler artmaktadır. İki ülke arasındaki sosyal ve kültürel ilişkiler geçmiş yıllara kıyasla çok yüksek seviyededir. Geçmişte aynı coğrafyaya hâkim olmak isteyen iki toplum mücadele içerisinde olmuştur. Gelecekte ise Türk ve Rus ilişkilerinin hangi yönde ilerleyebileceği kuşkusuz uluslararası şartlar ve geleceğin koşulları belirleyecektir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı Osmanlı Devleti'nde ve Türkiye Cumhuriyeti'nde okutulan tarih ders kitaplarında Rusya'nın ve Rusların hangi imgelerle anlatıldığını tespit etmektir.

Yöntem

Araştırmanın yöntemi doküman incelenmesine dayanmaktadır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyalin analizini kapsar ve tarihçilerin sık kullandığı bir yöntem olarak da bilinir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187).

Problem Cümlesi

Türk tarih ders kitaplarında Rusya ve Ruslar hangi imgelerle anlatılmıştır?

Alt Problemler

- 1- Tarih ders kitaplarında Rusların ilk çağları nasıl anlatılmıştır?
- 2- Tarih ders kitaplarında Rusya'nın Panslavizm ideolojisi nasıl anlatılmıştır?
- 3- Tarih ders kitaplarında “Rus kadını” imgesi nasıl anlatılmıştır?
- 4- Tarih ders kitaplarında Batılılaşan ve modernleşen Rusya imgesi nasıl anlatılmıştır?
- 5- Tarih ders kitaplarında “deniz devleti” Rusya imgesi nasıl anlatılmıştır?
- 6- Tarih ders kitaplarında Rusya ile yapılan savaşlar ve antlaşmalar nasıl anlatılmıştır?
- 7- Tarih ders kitaplarında Komünist Rusya imgesi nasıl anlatılmıştır?
- 8- Tarih ders kitaplarında emperyalist ve silahlanan Rusya imgesi nasıl anlatılmıştır?
- 9- Tarih ders kitaplarındaki bilgilerden yararlanılarak Rusya ve Türkiye arasında hangi tarihsel analogiler yapılabilir?

BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde tarih ders kitaplarında Rusya'nın ve Rusların hangi imgelerle anlatıldığı tespit edilip bu imajların oluşmasındaki nedenler irdelenecektir.

1.Tarih ders kitaplarında “Rusların ilk çağları” nasıl anlatılmıştır?

Türk tarih ders kitaplarında Ruslarla ilgili bilgileri genellikle Osmanlı Devleti ile siyasal ilişkilerinin başladığı zaman görmekteyiz. II. Viyana Kuşatması'ndan sonra Rusya ile yapılan İstanbul Antlaşması'ndan itibaren Türk tarih ders kitaplarında en fazla yer bulan devlet Rusya'dır. Rusların erken tarihleri ile ilgili bilgileri Ahmet Refik'in ders kitaplarıyla Tarih ve Tetkik Cemiyetinin hazırladığı kitaplarda görmekteyiz. Ahmet Refik, uygarlık tarihi özelliğini taşıyan ders kitabında Rusları mensup oldukları Slav toplumu içerisinde değerlendirmiştir. Yazar, Alman bilgin Herder'in "Slavlar tarihten çok, harita üzerinde yer teşkil ederdi" sözüne atıf yapmıştır. Ahmet Refik'e göre Slavların kökeni Hind-Avrupa kavimlerine dayanmaktadır. Kitapta Slavların yerleşik hayata geçtikten sonra tarıma önem verdiklerini "Çapanın, orağın ve sabanın değdiği yer benimdir" sözleriyle açıklamıştır, Slavlarda her ailenin bir reisi vardır. Toprak her aile ferdinin ortak malıdır. Slavların ilk çağlarında fakir kelimesine hiç rastlanmamaktadır. İlk ve Ortaçağ toplumlarında olduğu gibi Slavlar evlerini kalelerin kenarlarına yaparlardı (Ahmet Refik: 1911-1912: 419-420). Slavların silahları sağlam ve küçük ebatlı silahlardı. Slavlar ilk çağlarda ahirete

çabuk çoğalan ve daima başka topraklar aramaya hazır kavimlerdir. Bu yönleriyle de Türklere benzetilmişlerdir (Günaltay, 1939: 400). Atsız ve Oran tarafından yazılan İlk Çağ kitabında Slavlarla ilgili bilgiler çok kısadır. Kitapta Rusçanın İlk Avrupalı dillerinden Slav koluna ait bir dil olduğu yazılıdır (Atsız ve Oran, 1953: 11). Komisyon tarafından yazılan Tarih Lise 2 kitabında Rusların Kuzeydoğu Avrupa'da Moskova ve Kiev başta olmak üzere küçük prenslikler halinde yaşadıkları ve Doğu Avrupa'da Altın Orda Devleti'nin hâkimiyetinde yaşamaya başladıkları bilgilerine yer verilmiştir. Rus Devleti'nin temelini III. İvan tarafından atıldığı belirtilmiş ve Osmanlılar ile

Rusya ilişkilerinin ciddi anlamda II. Bayezid zamanında başladığı dile getirilmiştir. Kanuni döneminde Rusların Türklerle boy ölçüşemeyeceği vurgulanmış ve Rusların Kırım Hanının kendilerine fazla baskı yapmaması ricası için İstanbul’a elçi gönderildiği belirtilmiştir. Rusların IV. İvan’ın başa geçmesinden sonra güçlendiğini Kazan ve Astarhan Hanlığını ele geçirerek Knezlikten güçlü bir devlet olma yolundaki yolculuğuna yer verilmiştir (Komisyon, 2000: 32).

2.Tarih ders kitaplarında Rusya’nın “Panslavizm” ideolojisi nasıl anlatılmıştır?

Bütün Slavları Rusya’nın himayesinde toplamak amacını güden Panslavizm siyaseti, Osmanlı Devleti’nin parçalanmasında önemli rol oynamıştır. Panslavizm kuvvetli bir şekilde gelişmesi 1725 yılında Şark İlimler Akademisinin kurulması ve 1755’te Moskova Üniversitesi’nin tesisi ile başlayan Rus dili ve tarihini araştırma faaliyetleri sürecinde, Slav dilleri ve tarihlerine de geniş ilgi gösterilmesiyle olmuştur. Bu fikir özellikle Rus şairlerinden Puşkin ve Tyütçev tarafından işlenerek bir devlet politikası haline getirilmiştir (Saray, 2004: 142). Panslavizm ideali XIX. Yüzyıl ortalarına doğru zirveye çıkmış Çar II. Alexander zamanında Rus siyasetinin en büyük hedefi olmuştur. Bu ideolojinin en büyük temsilcilerinden birisi de tarih ders kitaplarında faaliyetlerinden sık sık söz edilen İstanbul’daki Rus elçisi İgnatyev’dir (Kurat, 1970: 75).

Komisyon (2000) tarafından yazılan tarih lise 2 ders kitabının bir de sözlük bölümü bulunmaktadır. Bu ders kitabı, Panslavizm’i şöyle tanımlamaktadır: Amacı İslâm asıllı bütün halkları birleştirmek olan doktrin ve hareket (Komisyon, 2000: 198). Osmanlı Devleti tarihini anlatan bütün tarih ders kitaplarında Panslavizm idealine geniş yer verilmektedir. Ders kitaplarında Rusların Panislavizm politikası ile Balkanlarda ayaklanmaları teşvik ettiği satırlar uzun bir yer tutmaktadır. Cazgır ve diğerleri, Rusya’nın Panslavizm politikasını ders kitabında ayrı bir başlık altında ve bir kutucukta açıklamışlardır. Ruslar; Slav azınlıklardan olan Sırp, Hırvat, Sloven, Karadağlı, Leh, Çek, Ukrayna ve Slavlaşan Bulgarları kendi yönetimi altına almaya çalışmıştır (Cazgır ve diğerleri, 2010. 156).

Tarih ders kitaplarında, Ermenilerin Rusların aleyhine yaptıkları faaliyetlerinden en büyük desteğin Ruslardan geldiği vurgulanmıştır. Köymen ve diğerleri tarafından yazılan tarih ders kitaplarında Panslavizm (Slav Birliği) düşüncesinin en büyük temsilcisinin İstanbul’un Rusların olması gerektiği fikrini taşıyan Dostoyevski olduğu bilgilerine yer verilmiştir (Köymen ve diğerleri, 2000: 90). Halil Berktaş 19. Yüzyılda Balkanlar anlatılırken Panslavizm ideolojisinin ağırlığı nedeniyle Balkanlardaki ulusçuluk hareketinin görülemediği, tarih ders kitaplarında 19. Yüzyılın en büyük romancılarından Dostoyevski’nin romanlarıyla değil Panslavizm ideolojisiyle gündeme geldiğini dile getirmiştir (Berktaş, 2002: 43).

3.Tarih ders kitaplarında “Rus kadını” imgesi nasıl anlatılmıştır?

Türk tarih ders kitaplarında ağırlıklı olarak Rus kökenli üç kadına yer verilmektedir. Bu kadınlar; Birinci Katerina, İkinci Katerina ve Hürrem Sultandır. Bazı tarih ders kitaplarında Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasında bu kadınların etkilerinin olduğu yazılmıştır. I. Katerina Çar I. Petro’nun karısıdır, I. Katerina Prut Savaşı sırasında Rus ordusunu ağır mağlubiyetten kurtarmıştır. Ahmet Vefik Paşa,

Fezleke-i Tarih-i Osmanî adlı tarih ders kitabında savaşın kaderinde Katerina'nın entrikalarının etkili olduğunu söylemektedir (Ahmet Vefik, 1872: 224). Tarih ders kitabı yazarlarından Ahmet Refik, Ali Reşad ve Emin Oktay; Baltacı Mehmet Paşa'nın Katerina'ya aşık olduğunu ve bu yüzden Sadrazamın Rus ordusunun kuşatmasını kaldırdığını yazmaktadır. Ders kitabında olumsuz imajla resmedilen diğer kadın ise Hürrem Sultan'dır. Türk Tarih ve Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanan Tarih III ders kitabına göre Rus asıllı Hürrem Sultan (Roxana) Kanuni'yi etkisi altına almış ve Şehzade Mustafa'yı öldürterek Osmanlı Devleti'ni Duraklama Devrine sokmuştur. Tarih ders kitaplarında II. Katerina ise Osmanlı İmparatorluğunu yıkılışa sürükleyen bir imaja sahiptir. Tarih ders kitaplarında Osmanlı Devletine II. Katerina zamanında çok büyük zararların verildiği belirtilmiştir. Çünkü II. Katerina zamanında Osmanlılar en ağır şartlı Küçük Kaynarca ve Yaş Antlaşmaları'ni imzalamak zorunda kalmışlardır. Bu antlaşmalarla Kırım Rusya'ya bağlanmış, İstanbul'da Ortodoksların haklarını koruyan bir kilise açılmıştır. II. Katerina Yunan bağımsızlığına giden yolu açmış Rus okullarında Yunan subaylar yetiştirilmiştir. II. Katerina'nın I. Petro'nun ulaşmaya çalıştığı hedeflere ulaştığı kabul edilmektedir (Kurat, 1970: 24-38).

Ahmet Refik, II. Katerina'yı olumsuz imajların yanında olumlu imajlarla da anlatmıştır. Ahmet Refik'e göre Katerina dinsizdi fakat halkına din özgürlüğü tanıyacak kadar da açık fikirliydi. Katerina reformist bir kişiliğe sahipti ve Türk modernleşmesinde de önemli bir yeri olan şu sözlerle halkın haklarını savunuyordu: *Millet hükümdar için değildir; hükümdar millet içindir* (Ahmet Refik, 1914-1915: 190). Tarih lise 2 kitabı ise II. Katerina'yı aydın mutlakıyetçi liderler arasında göstermiştir (Komisyon. 2000: 82). Tarih ders kitaplarında Rus kökenli kadınlardan, I. Katerina, Petro'nun kız kardeşi Sofia ve II. Katerina'nın resimlerine yer verilmiştir. Türk Tarih ve Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanan Tarih III kitabı Hürrem Sultan'ın Rus kökenli olduğunu belirtmiştir. Bu kitapta Hürrem Sultan'ın ilk isminin Roxana olduğunu belirtilmiş ve kitapta bir de resmine yer verilmiştir.

4. Tarih ders kitaplarında “Batılılaşan ve modernleşen Rusya” imgesi nasıl anlatılmıştır?

Türler ile Rusların modernleşme ve Batılılaşma çabaları tarih boyunca göze çarpmaktadır. XVIII. yüzyıldan itibaren Batılılaşmaya çalışan bu iki toplumu Avrupa her şeye rağmen çoğunlukla kendinden görmemeye meyillidir (Ortaylı, 1992: 126).

Tarih ders kitaplarında genellikle savaşlarla yer bulan Rusya'nın modernleşme çabaları olumlu cümlelerle ifade edilmiştir. Rusya'nın modernleşmesinin I. Petro ile başladığı kabul edilmektedir. Tarih ders kitaplarında I. Petro'nun sıcak denizlere inme hedefini Osmanlı Devleti'nin yıkılması üzerine kurduğu görülür. Fakat Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişen I. Petro'nun modernleşme çabaları ders kitaplarında takdirle karşılanmaktadır. Ahmet Refik, Tarih-i Umumi adlı ders kitabı “Rusya’da Büyük Petro Dönemi Türkiye’de Islahat” adlı bölümde Petro'nun modernleşme çabasına yer vermiştir. Petro hem toplumu hem de orduyu modernleştirmeye çalışmıştır. Orduyu modernleştirmek için Petro Prusya’dan subaylar getirmiştir. Petro tahta çıkmadan önce uzun sakal bırakan Rus erkekleri Petro tahta çıktıktan sonra tıraş olmaya başlamışlardır. Petro ayrıca kadınların topluma katılmasına da büyük önem vermiştir (Ahmet Refik, 1911-1912: 174). Rus Çarı memleketine laik okullar yaptırmış (TTC, Tarih III, 1931: 142) I. Petro, Rus gençlerini eğitim amacıyla Avrupa’ya göndermiştir.

Ahmet Refik, Petro'nun reformlarının niteliğini açıklayan veciz niteliğindeki şu sözüne de yer vermiştir: *"Memleketimiz henüz güçlülükle öğrenen korkak çocuklar gibidir. O derece ki, onlara bir şey öğretmek için zorlamak lazımdır. Bu evvelâ onların pek ziyade güçlerine gider; fakat öğrendikten sonra muallimlerine minnattâr olurlar"* (Ahmet Refik, 1915: 136). Ahmet Vefik Paşa, yazdığı tarih ders kitabında Petro için bilgili anlamına gelen "Akbiyık" sıfatını kullanmıştır (Ahmet Vefik, 1872: 242). Nevin Ergezer (1996) Tarih II kitabında Çar I. Petro'nun "deli" lakabını parantez içinde vermiştir. Bu kitapta Rusya'nın Romanof soyunun iş başına gelmesiyle batılılaşmaya başladığı bilgilerini aktarmıştır (Ergezer; 1996: 93).

Lise 12. Sınıf tarih ders kitabı olan Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi kitabında Sovyetler Birliği tarihi de izlenebilir. Bu kitap Sovyetler Birliği tarihini baştan sona anlatan tek tarih ders kitabıdır. Bu kitapta Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi, Sovyetlerin kurulduktan sonra uygulamaya koydukları ekonomik sistem, Lenin ve Stalin döneminin ekonomi politikaları anlatılmıştır. Yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanmış bu kitapta tarihsel bilgiler aktarılırken fotoğraflar, istatistikler ve haritalara yer verilmiştir (Okur ve diğerleri, 2010: 10). Kitapta silah sanayinde modernleşen ama ekonomik anlamda çöken Sovyet imajı anlatılmıştır. Gorbacov'un Sosyalist sistem içerisinde özgürlükleri gerçekleştirerek devleti ayakta tutmak istediği dile getirilmiştir: Gorbacov'un devleti modernleştirmeye çalıştığı fakat burada asıl bu ideal-leri gerçekleştirenin ve serbest pazar ekonomisiyle ve ekonomik bağımsızlığı arzula-yan Boris Yeltsin olduğu belirtilmiştir (Okur ve diğerleri, 2010: 175). Osmanlı Devletinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyetinde de yazılan tarih ders kitaplarında yine Rusların modernleşmesinden ve Batılılaşma çabalarından söz eden satırlar mevcuttur.

5. Tarih ders kitaplarında "deniz devleti Rusya" imgesi nasıl anlatılmıştır?

Osmanlı tarihini anlatan bütün tarih ders kitaplarında Rusya'nın Baltık Denizine hâkim olmak için önce İsveçle daha sonra da Karadeniz'e hâkim olmak için Osmanlılarla mücadelesini görebiliriz. Karadeniz Osmanlı Devleti'nin bir iç denizi konumundadır ve Osmanlı padişahının haremî gibi hiçbir yabancıya girmemesi gereken bir yer olarak algılanmaktadır (Kurat, 1970: 15). Azak Kalesi'ni ele geçirmek ve Kırım'a hâkim olmak ise Rusya'nın en önemli hedefleri arasındadır (Kurat, 1993: 253). Rusların bu hedeflerinin önündeki en büyük engel Osmanlı Devleti'nin Rus emellerine karşı çok büyük mücadeleler vermesidir. İkinci engel ise İngiltere'dir. İngiltere; Rusların Boğazlara, İstanbul'a hâkim olup sıcak denizlere ulaşma hedefini kendi çıkarlarına darbe vuracağı nedeniyle hep karşı çıkmıştır. 1809 yılından 1908 yılındaki Reval görüşmelerine kadar İngiltere, Rusya'nın Osmanlı devleti aleyhine genişlemesine karşıdır (Kocabaş, 1989: 363).

Ergezer tarafından yazılan tarih ders kitabında Romanof (Ramanov) sülalesi-nin Rusya'nın deniz devleti olmaya başladığı yazılıdır. Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanan Tarih III ders kitabında ise Karadeniz için çok önem taşıyan Azak Kalesi'nin I. Petro zamanında Rusların eline geçtiği ve Rusların, Osmanlı Sultanının bakire kızı sayılan Karadeniz'e el attıklarını yazmıştır (TTC, Tarih III, 1931: 142). Yine aynı kitapta 1770 yılında Çeşme'de Osmanlı donanmasının yakılması ve Kırım'ın elden çıkmasına yer verilirken Osmanlı Devleti'nin bu duruma düşmesinin nedeni olarak Halifelğin siyasi gücünden yararlanamadığı ve padişahların Roma

İmparatoru olma hevesine düştükleri kaydedilmiştir. Kitaba göre Osmanlı Devleti, Rusya- İsveç mücadelesinde Osmanlı Devleti, İsveç'e gereken desteği verememiştir (TTC, Tarih III,1931: 143). 2010 yılında yazılan Ortaöğretim onuncu sınıf tarih ders kitabında Rus Çarı I. Petro'nun amaçlarına yer verilmiştir. I. Petro burada amacı olarak sıcak denizlere ulaşmak ve Baltık Denizi'ne hâkim olmak idealini dile getirmiştir. En önemli hedef olarak ise Osmanlılardan Kırım'ı almak, Karadeniz'e ulaşmak, boğazları alarak Ege ve Akdeniz'i hâkimiyeti altına almak isteğidir (Cazgır ve diğerleri, 2010: 119). Rusya'nın, Kırım'ı alarak Karadeniz'de Osmanlılara göre üstün konuma gelmesi ve Osmanlı donanmasının 1770 yılında Çeşme'de, 1827 yılında Navarin'de, 1853 yılında Sinop'ta yakıldığını Osmanlı Devleti'nin tarihini anlatan ders kitaplarında görebiliriz. Rus Çarlığı'nın Kırım'ı Osmanlılardan alması Rusların Karadeniz'de Osmanlılara karşı üstünlük kurduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Ruslar, Sovyetler Birliği döneminde de Karadeniz'de en büyük güç olmuşlardır. Fakat dikkat edilmesi gereken bir nokta Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Kırım'ın Ukrayna topraklarında kalması tarih ders kitaplarında sıklıkla adı geçen Rusların Karadeniz'e hâkim olma idealine büyük darbe indirmiştir.

6. Tarih ders kitaplarında “Rusya ile Yapılan Savaşlar ve Antlaşmalar” nasıl anlatılmıştır?

Türk-Rus Savaşları hem iki ülkenin hem de tüm Avrasya coğrafyasının kade-rine etki etmiştir Beş yüzyıldan daha fazla bir zamanda iki devlet on iki kere savaşmış- tır. Her iki devletin de bu kadar çok ve uzun savaştıkları başka bir komşuları olmamıştır (Oreşkova, 2003: 17). Türk topraklarına yayılma Rusya'nın I. Petro'dan sonra Rus devletinin en büyük amacı olmuştur. I. Petro'dan itibaren Osmanlı ile Rusya arasında Birinci Dünya Savaşı da dâhil dokuz büyük savaş yaşanmıştır. 1711 Prut ve 1856 Kırım Savaşı hariç bütün savaşları Rusya kazanmıştır. Özellikle II. Katerina ile başlayan Türk-Rus savaşları, Osmanlıların büyük toprak kaybına neden olmuş, 1878 yılında Rus orduları İstanbul'a kadar yaklaşmıştır (Kurat, 1970: V).

Kemal Kara yazdığı tarih ders kitabında Rusya ile yapılan savaşları tablo halinde özetlemiştir.

Tablo 1.

Devletler	Tarih	Sonuç	Yapılan Antlaşma
Rusya	1711	Zafer	Pрут
Rusya ile Avusturya	1768-1774	Yenilgi	Küçük Kaynarca
Rusya ile Avusturya	1787-1792	Yenilgi	Yaş Antlaşması
Rusya ile Avusturya	1736-1739	Zafer	Belgrad Antlaşması
Rusya ile Avusturya	1788-1791	Tarafsız	Ziştovi Antlaşması

Tablo 1'den anlaşılacağı gibi Rusya, Osmanlı Devleti ile savaşırken Avusturya ile ittifak yapmıştır. 1815 yılında yapılan Viyana Kongresinden sonra Avusturya, Osmanlı İmparatorluğuna karşı Rusya ile yaptığı ittifakları terk etmiştir. Balkanlardaki milliyetçilik hareketlerine destek vermemiştir (Komisyon, 2000: 63). Çünkü çok uluslu bir İmparatorluk olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu toprak bütünlüğünü yitirme tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Rusya Avusturya'dan boşalan ittifak arayışında önce Fransa'yı sonra da İngiltere'yi yanına almıştır. Birinci

Dünya Savaşında Ruslarla savaşılan Kafkas Cephesinde Türkler soğuk hava şartları yüzünden büyük kayıp vermişlerdir. Ruslara karşı mücadele doğuda da devam etmektedir. Mustafa Kemal Paşa Bitlis ve Muş'u Ruslardan geri almayı başarmıştır (Komisyon, 2000: 77). Türk- Rus Savaşları hem Türklerin büyük toprak kaybına neden olmuş hem de Balkanlar, Kırım ve Kafkasya'dan Türklerin Anadolu'ya göç etmelerine neden olmuştur. Lise 2 Tarih ders kitabında 1854-1856 Kırım Savaşı'nda altı yüz bin Kırımlı, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda ise bir milyon kişi Kafkaslardan Anadolu'ya göç ettiği bilgileri aktarılmıştır (Komisyon, 2000: 137). Ders kitaplarında vurgulanan Türkçülük hareketinin doğmasında da Rusya'dan gelen aydınların büyük rolü olmuştur. Yusuf Akçura, Gaspıralı İsmail ve Ağaoğlu Ahmet bu fikir akımının önemli temsilcileri arasındadır (Lewis, 2000: 346).

Osmanlı İmparatorluğunun Karlofça Antlaşması ile duraklama dönemine girmesinden sonra Rusya ile savaşlar yapılmış ve antlaşmalar imzalanmıştır. Bu antlaşmalardan bazıları Osmanlı İmparatorluğu aleyhine ağır şartlar taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da Rusya ile antlaşmalar imzalanmıştır. Tabloda yapılan antlaşmalara ve antlaşmaların sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 2.

Antlaşma ya da Anlaşma	Tarih	Avantajlı	Dezavantajlı	Tarafsız
Bahçesaray	1681	X		
İstanbul	1700			
Prut	1711	X		
Belgrad	1739	X		
Küçük Kaynarca	1774		X	
Aynalıkavak	1779		X	
Yaş	1792		X	
Edirne	1829		X	
Hünkâr İskeleyi	1833			X
Paris	1856	X		
Berlin	1878		X	
Brest-Litowsk	1918	X		
Moskova	1921			X
Kars	1921			X

Tablo 2'den de anlaşılacağı gibi Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında ve parçalanmasına neden olan antlaşmaların büyük bölümü Rusya ile yapılmıştır. Özellikle Küçük Kaynarca, Yaş, Edirne ve Berlin Antlaşmalarının sonuçları Osmanlı Devleti için çok ağırdır. Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Kırım Osmanlı Devletinden koptuğu gibi Ruslar Osmanlı Devleti'nde yaşayan Ortodoksların koruyuculuğunu elde etmişlerdir. Yaş Antlaşmasıyla da halkı Müslüman- Türk olan bir toplum Osmanlı Devleti'nden ayrılarak Rus hâkimiyetine girmiştir (Lewis, 2000: 321). Berlin

Antlaşması Osmanlı Devleti'nin dağılmasına yol açan en ağır şartlı antlaşmadır. Bu antlaşma ile Sırbistan Bağımsız olmuş, Bulgaristan üçe bölünmüş ve Ermeniler Osmanlı Devleti'nden ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Ruslar, bu antlaşma ile Türklere aldıkları Kars, Ardahan ve Batum'u 1918 yılında Brest-Litovsk antlaşmasıyla Türklere geri vermişlerdir (Gürün, 2010: 314).

Osmanlı Devleti ve Rusya genellikle rekabet halinde olmuşlardır. Ancak Mehmet Ali Paşa'nın isyanı sırasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir iş birliği ve dostluk antlaşması yapılmıştır. Fakat bu iş birliği bir tarih ders kitaplarında İkinci Mahmud'un anlaşmaya mecbur olduğu ve "denize düşen yılanı sarılır" atasözü ile başka çıkar yolunun olmadığına dair açıklamalarla yer almıştır (Komisyon, 2000: 61). Bu anlaşma öncesi Ruslarla yapılacak işbirliğinin hem Osmanlı Devleti hem de İngiltere için tehlikeli olacağı konusunda İngiliz sefiri Ponsonby II. Mahmud'u uyarmıştır. Padişah ise "denize düşen yılanı sarılır" şeklinde cevap vermiştir. Akademik tarihçilik tarafından dile getirilen bu konu tarih ders kitaplarında da yer almıştır (Kurat, 1970: 60). Berlin Antlaşmasından sonra İngiltere Osmanlı Devletini Rusya'ya karşı korumak bahanesiyle Kıbrıs'a yerleşmesi ve sonraki süreçte ise Kıbrıs'ı kendisine bağlaması vurgulanan konular arasındadır (Komisyon, 2000: 69). Rus Çarlığı I. Dünya Savaşı sırasında Sykes-Picot Antlaşmasına da imza koymuştur. Ders kitabında Tayyar Arı'dan alıntı yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre Rusya'ya; Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis ve Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmı verilmiştir (Okur ve diğerleri, 2010: 13).

Osmanlı tarihini anlatan tarih ders kitaplarında en fazla antlaşma imzalanan devlet Rusya olarak göze çarpmaktadır. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında ise Brest-Litovsk, Moskova ve Kars Anlaşması'na yer verilmektedir. Sovyetler Birliği tarihinin yer aldığı çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabında ise Sovyetlerin Amerika ve NATO ile yaptıkları antlaşmalar ve uluslararası konferanslar göze çarpmaktadır.

7. Tarih ders kitaplarında "Komünist Rusya" imgesi nasıl anlatılmıştır?

II. Viyana Kuşatmasından Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına kadar Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı arasında büyük savaşlar yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesine giren iki Alman gemisinin Rus Limanlarını bombalamasıyla Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na dahil olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında Kafkas Cephesindeki savaşta Türk ordusu soğuk nedeniyle binlerce kayıp vermiştir. Fakat Çanakkale Cephesinde büyük bir zafer kazanan Türkler, Müttefiklerin Çarlığa yardım götürmesine engel olmuş, zor durumda kalan Rus Çarlığı yıkılmış ve Rusya'da yeni bir yönetim kurulmuştur. Lenin liderliğindeki Sovyet Rusya ve Anadolu hareketi ortak düşman olan Batı karşısında yakınlaşmışlardır. Bu yakınlaşma Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir. Bu etki 1931 yılında basılan ve yeni rejimin ideolojisini anlatan Tarih IV ders kitaplarına da yansımıştır. Osmanlı tarihini anlatan Tarih III kitabı Osmanlı-Rus savaşlarında Rus Çarlığına ağır eleştiriler yöneltmektedir. Tarih IV kitabında "Rusya Sovyetli Federatif Sosyalist Cumhuriyeti" adını kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihini anlatan Tarih IV kitabı Sovyet Rusya'dan bahsederken sert ifadeler kullanmaktan kaçınmıştır. Tarih IV kitabı her iki rejimin de birbirlerinin siyasetine saygı göstermesi gerektiğini vurgulamıştır: *Millî Türkiye, Bolşevik İhtilali'nin kendi memleketine sirayet etmesine*

müsaade edemezdi. Bolşevik Rusya'da milli cereyanın Rusya'ya cereyanına müsait olamazdı (TTC, Tarih IV, 1931: 54). Bu ifadeler Rusların Türkiye'de Komünist faaliyetler yürütmemesi gerektiği ve Türkiye'nin de Sovyet topraklarında Turancı faaliyetler yürütmeyeceğine dair ifadelerdir. Bununla beraber Çerkez Ethem ve Halk İştirakuyun Fırkası'ndan bahsedilirken ülkede çıkarılmak istenen kargaşaya Sovyet Rusya'nın neden olduğu üstü kapalı bir şekilde belirtilmiştir. Yeşilordu Cemiyeti'ne mensup kişilerin Eskişehir'de "Yeni Dünya" adıyla Komünizm çizgisine yakın bir gazete çıkardığı belirtilmiştir. Yeşilordu Teşkilatına bağlı Nazım Bey'in Halk İştirakuyun Fırkası diye bir fırka teşkil edildiği bilgisine yer verildikten sonra bu fırkanın milli olmadığı gibi ciddi de olmadığı belirtilmiştir. Bu fırkanın faaliyetlerinde yabancı parmağı olduğuna dikkat çekilerek yine Sovyetler Birliği işaret edilmiştir (TTC, Tarih IV, 1931: 69). Yine bu kitapta birinci meclisin yapısından bahsedilirken en sol kesimi Ruslar tarafından yayılmaya çalışılan Komünist tesirlere az çok kapılan vekiller olarak ifade edilmiştir (TTC, Tarih IV, 1931: 88). Türkiye Cumhuriyeti'nin yapısından bahsedilirken Türk devletçiliğinin kendine has bir yapısı olduğu vurgulanmış ve Rusya'daki gibi özel mülkiyeti engelleyen bir yapısının olmadığına dikkat çekilmiştir (TTC, Tarih IV, 1931: 184). Komünist Rusya'ya yöneltilen en fazla eleştiri Demokrat Parti döneminde Enver Behnan Şapolyo tarafından yazılan "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" adlı kitapta yer almıştır. Kitaba göre, Türkiye'nin Batı bloğuna yüzünü döndüğü bu dönemde en büyük tehlike Sovyetler Birliğidir. Sovyet Rusya yayılmacı ideolojide Rus Çarlığı'nın sömürge politikasını takip etmektedir. Ruslar; Macaristan, Romanya, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Bulgaristan'ı emperyalist yöntemlerle işgal etmişlerdir. Ruslar alttan alta işçileri greve teşvik etmektedirler. Rus lider Molotov hür dünyanın ve demokrasilerin önünde en büyük engeldir. Sovyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletlerinin karşısında barışı sağlamak konusunda hep engel olarak durmaktadır (Şapolyo Aktaran Aktaş, 2009: 1595). Mükerrerrem Kamil Su ise tarih ders kitabında Avrupa'daki ekonomik buhran nedeniyle Komünizmin Avrupa'ya yayılma tehlikesi olduğunu belirtmiştir. İtalya, Almanya ve Avusturya Komünizmin kendi memleketlerine yayılmasından tedirgindir. İkinci Dünya Savaşı öncesi Mussolini'nin İtalya'da iktidara gelmesi Komünizm tehlikesi yüzündendir (Su, 1963: 151).

1991 yılında Sovyetler Birliğinin yıkılmasından sonra 1994 yılında çıkarılan bir kanunla tarih ders kitaplarının arkasına Türk dünyası haritası eklenmiştir. 2010 yılında ise Çağdaş Türk ve Dünya tarihi ders kitabı liselerde okutulmaya başlanmıştır. Bu tarihten önce genellikle Atatürk'ün ölümüne kadarki tarihsel olaylar ders kitaplarında yer almaktaydı. Bu kitap I. Dünya Savaşı'ndan 2010 yılına kadar olan zaman dilimindeki olayları konu almaktadır. Bu ders kitabı Soğuk Savaş dönemine yoğunlaşması nedeniyle ABD ve Sovyetler Birliğinin tarihine oldukça geniş yer ayırmıştır. Sovyetler Birliğiyle ilgili pek çok karikatür, harita, resimler ve istatistikler göze çarpmaktadır. Kitapta Atatürk'ün 1933 yılında yaptığı konuşmada SSCB'nin bir gün yıkılacağına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin o gün için hazırlıklı olması gerektiğine dair sözlerine yer verilmiştir (Okur ve diğerleri, 2010:179).

Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabında Sovyetler Birliğinin komünizmi yayma faaliyetlerine de yer verilmiştir. Sovyetlerin Komünizm ideali ile Çekoslovakya ve Çin gibi müttefikleri arasında görüş ayrılıklarının bulunduğu da dile getirilmiştir. Bununla beraber Küba, Vietnam ve Kore gibi ülkelerin Amerika ve Sovyetler Birliği arasında kalması ve hür ülkede yaşanan iç savaflara büyük güçlerin müdahalesi de ders kitabında vurgulanan soğuk savaşın en önemli özellikleri arasındadır.

Sovyetler Birliği kurulduğu dönemde Türkiye’de Batılı devletlere karşı bağımsızlık mücadelesi yürütmekteydi. Sovyetlerin sistemine Batı dünyası karşıydı. Bu dönemde Türkler de Ruslar da Batıya karşı olma noktasında ortak bir idealde buluştular. Bu dönemde akademik tarihçilikte de tartışmalı olan ve Tarih ders kitaplarına yansımayan olaylar vardır. Bunlardan ilki Sovyet yöneticilerinin Türklerden kurula-cak yeni rejimin siyasi yapısı ile ilgili bir talepleri olup olmadığı konusudur. Yine Cumhuriyet kadrolarının Ruslardan destek almak için kurdukları iddia edilen siyasi partilerle ilgili tartışmalar Türk Tarih ve Tetkik Cemiyetinin yayımladığı ders kitap-larının dışında diğer tarih ders kitaplarında yer bulamamıştır.

Ayrıca akademik camiada da tartışma konusu olan Mustafa Suphi Olayı ders kitaplarına yansımamıştır. Bunun yanında Sakarya Savaşı sırasında Sovyetlerden Türklere gönderildiği iddia edilen para yardımı ve silah yardımı ile ilgili açık ifade-ler yoktur. Saray’a göre Sovyetlerin Türkiye’ye gönderdiği parayı Sovyet yönetimi değil, Buhara Cumhuriyeti göndermiştir. Bu paranın büyük kısmına Lenin el koy-muş, Müslümanların topladığı paranın ancak üçte birini Türkiye’ye göndermiştir (Saray, 1975:187).

Komisyon tarafından yazılan Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi ve Atatürkçülük tarih ders kitabında Sovyetlerin Kurtuluş Savaşı’nda Türk hükümetine silah ve para verdiğini dile getirmiştir fakat bu yardımın miktarı ile ilgili ayrıntılara yer verilmemiştir (Komisyon, 2011: 202).

Bu tartışmalı konuların Sovyetler Birliği dağılmadan önce ders kitaplarına gir-mesi beklenemezdi. Çünkü pek çok yerde olduğu gibi Türkiye’de de Sovyetlerin ülkeye rejim ihraç edebileceği korkusu mevcuttu. Fakat bahsedilen olaylar günü-müzde akademik camiada bile tartışmalı konular arasında yer almaktadır. Yakın zamanda yazılabilecek tarih ders kitaplarına girmesi de beklenmemektedir.

8. Tarih ders kitaplarında emperyalist ve silahlanan Rusya imgesi nasıl anlatılmıştır?

Rusya’nın Osmanlı 16. Yüzyıldan itibaren Türk toprakları aleyhine genişle-mesi ve Sovyetler Birliğinin Türklerin yaşadıkları toprakları ele geçirmesi Rusya’nın emperyalizmle özdeşleşmesine neden olmuştur. Rus Çarı Nikola’nın Osmanlı Devleti’ni “Hasta adam”a benzettği ve mirasını paylaşmak için İngiltere’ye teklifte bulunması tarih ders kitaplarında vurgulanan konular arasındadır: “Bakınız kolları-mın arasında çok hasta bir adam var Hasta adamın yaşamasını hepimiz istiyoruz. Emin olunuz ki ben de sizin kadar onun yaşamasını istiyorum. Ancak kollarımız ara-sında ansızın ölebilmesi Avrupa çapında bir savaşa neden olabilir... Ben İstanbul’u işgal etmeyi düşünüyorum” (Cazgır ve diğerleri, 2010: 162). Bu sözler Rusya’nın Türk topraklarını ele geçirmek istediğinin en açık kanıtı olarak tarih ders kitapların-da yerini almıştır.

Enver Ziya Karal, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1918-1953 adlı ders kitabında Türk- Rus dostluğunun 1945 yılında Ruslar tarafından bozulduğunu dile getirmiştir. Ders kitabındaki bilgileri değerlendirecek olursak Rusların, Boğazların yanı sıra Kars Ardahan ve Artvin üzerinde emelleri vardır. Gürcüleri kullanarak bu emellerini ger-çekleştirmek istemektedirler (Karal, 1953: 223). Emin Oktay; Rusların Sibirya bölge-sindeki sömürge faaliyetlerine yer vermiştir. Oktay, Rusların sömürgeci faaliyetleri-

nin diğer milletlere göre daha acımasız olduğunu yazmıştır çünkü Ruslar sömürgelelerini merkeze bağlamaktadırlar. Oktay, Rusların sömürgeleştirme ve Ruslaştırma faaliyetlerini birlikte yürüttüklerine değinmiştir (Oktay, Tarih III, 290). Tarih ders kitabında Rusların emperyalist amaçlarına Osmanlı topraklarında kurdukları okullarla ulaşmaya çalıştıkları bilgilerine yer verilmiştir. Ruslar, özellikle Suriye ve çevresinde okullar açmışlardır. 1889 yılında Bursa ve 1904 yılında İstanbul'da Rus okulları açılmıştır (Komisyon, 2000: 194. Cazgır ve diğerleri, 2010: 190).

Mükerrem Kamil Su, İkinci Dünya Savaşı başlarken Almanya ve Rusya'nın beraber bir anlaşma yaptığına değinmiştir. Rusya'ya giden Türk heyeti Sovyetleri bu hatadan döndürememiştir. Mükerrem Kamil Su'ya göre Rusya bu hareketle emperyalist emellere hizmet etmiştir. Emperyalist emellere karşı olan Türkiye bu olaydan sonra Rusya ile ilişkisini bozmuştur (Su, 1963: 286). Çağdaş Türk ve Dünya tarihi ders kitabında Sovyet yönetiminin Bolşeviklerin milletlerin kaderini kendilerinin belirleyeceği sözlerini tutmadıkları, Sovyetlerin Türklerin topraklarını ele geçirdikleri ve verimli topraklar ile zengin maden yataklarını Sovyet sanayinin ham madde merkezi haline getirdiği aktarılmıştır. Kitapta Rusların orta Asya'yı istilalarına yer verilmiştir. Bu dönemde Ruslara karşı mücadele veren Türk aydınları ve bağımsızlık için mücadele veren Türklerin kurdukları örgütlerden bahsedilmiştir. Sovyetlerin Orta Asya Türkleri ve Türkiye Türkleri arasındaki bağı koparmak için alfabe değiştirdiklerine yer verilmiştir. Bu politikanın devam olan Stalin'in Kırım ve Ahıska Türklerini topraklarından sürgün etme politikasına da dikkat çekilmiştir (Okur ve diğerleri, 2010: 13). Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan'ın Rus yönetimine girişleri, Sovyetlerle ilişkileri ve Sovyetler Birliğinden sonra Rusya Federasyonu ile ilişkilerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Rusya Federasyonunun tekrar toparlanma çabaları, Bağımsız Devletler Topluluğunu kurma faaliyetlerine yer verilmiştir. Yine Rusya Federasyonu içerisinde yaşayan diğer Türk topluluklarının coğrafi konumları, nüfusları, toprak yüz ölçümleri ve geçim kaynakları da Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabında yer almıştır (Okur ve diğerleri, 2010: 180-184).

SSCB'nin Karabağ politikasına dikkat çekilmiştir. SSCB, tamamı Türk nüfusu-na sahip olan Azerbaycan ve Nahcivan'ı Ermenistan'la ayırmıştır. Dağlık Karabağ'a XIX. Yüzyıldan itibaren Ruslar Ermenileri yerleştirmeye başlamışlardır. Stalin ise Karabağ'a ermeni nüfusu yerleştirerek Ermenileri burada çoğunluk haline getirmiştir (Okur ve diğerleri, 2010: 179-181). Rusya'nın emperyalist hedeflerine komisyon tarafından yazılan tarih ders kitabında da dikkat çekilmiştir. Ruslar; Berlin Antlaşmasından sonra Doğu Anadolu da Ermenilerin bir devlet kurmasını hedeflemişlerdi. Ruslardan destek alan Ermeniler, Doğu Anadolu'da Türk köylerine saldırmıştır. Sovyetler Birliği ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtına da karşıdır. Türkiye'nin adayı kendisine karşı bir NATO üssüne dönüştüreceğinden endişelidir (Komisyon, 2000: 69).

Emperyalist Rusya'nın, tarih II. ders kitaplarında Osmanlı, Orta Asya ve İsveç üzerinde emelleri varken Sovyet emelleri tüm dünyayı kapsamaktadır. Sovyetler Birliği, 1936-1939 İspanya İç Savaşına taraf olmuşlardır. Sovyetler kurulduktan kısa bir süre sonra Orta Asya'daki Türk topraklarını ele geçirmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı ile Doğu Almanya'ya yerleşmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı başlarken Hitler ile Polonya'yı paylaşma antlaşması yapmışlardır. 1947 yılında ise Macaristan,

Bulgaristan, Romanya, Polonya ve Çekoslovakya’da Sovyetler Birliğinin desteklediği komünist yönetimler iş başına gelmiştir. Çin’de yaşanan mücadeleler sonucunda ise Sovyet Rusya’dan yardım alan komünistler, milliyetçileri yenilgiye uğratarak Çin Halk Cumhuriyeti’ni kurmuşlardır. Kore Savaşı’nda Kuzey Kore’ye destek olan Ruslar, Vietnam Savaşı’nda Kuzey Vietnam’ı desteklemişlerdir. Küba’da ise Fidel Castro’ya destek vererek onu iktidara taşımışlardır (Okur ve diğerleri, 81). Sovyetler Birliğinin diğer Komünist ülkelerle ilişkileri ve Sovyetler Birliğinin dağılma süreci Çağdaş Türk ve Dünya kitabına yansımıştır: 1979 yılında ise Rusların Afganistan’ı ele geçirmesi ve 1989 yılında Afganistan’dan çekilmek zorunda kalması Sovyet yönetiminin sarsılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum Sovyetlerin yıkılışına giden süreci de başlatmıştır. Bunun yanında Sovyet bloğunda çatlaklar da mevcuttur. Yugoslavya ve Arnavutluk Sovyet yönetimine hep mesafeli durmuştur. Çin’in ise 1960 yılında itibaren Sovyetler ile ilişkilerinde sorun yaşanmaya başlamıştır. Macaristan’da 1956’da ayaklanma çıkmış ve Sovyetler tarafından bastırılmıştır. Bu ayaklanmada Arnavutluk, Çekoslovakya, Bulgaristan; SSCB’yi desteklemiştir. Çin ise ayaklanmacıların haklı olduğunu savunmuştur. Çekoslovakya’da ise 1967’de Alexander Dubcek liderliğinde “İnsancıl Komünizm” hareketi yeni bir sosyalizm hedefini savunmaktaydı. 21 Ağustos 1968 yılında Sovyetlerin Çekoslovakya’yı işgal etmesiyle sona ermiştir (Okur ve diğerleri, 2010: 68). Yukarıda bahsedilen konular değerlendirildiğinde Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi kitabında Sovyetler Birliğinin tarihine oldukça fazla yer verilmiştir. Bu durum gereklidir. Çünkü Sovyetler Birliği Soğuk Savaş döneminde dünyayı şekillendiren en büyük iki aktörden birisidir.

Türkler ve Ruslar arasındaki mücadelelerin, Türklerin aleyhine sonuçlanması ile ilgili tarih ders kitaplarında pek çok noktaya dikkat çekilmiştir. Osmanlı Devleti’nin tarihini anlatan ders kitaplarında dikkat çekilmeyen noktaların başında Rusya’nın silah sanayine odaklanması ve 16. Yüzyılda Rusya’nın bir barut imparatorluğu olması gelmektedir (Kennedy, 2001: 41). Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabının Sovyetler Birliği ile ilgili yoğunlaştığı en önemli konu Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki mücadeledir. Bu mücadelenin en önemli unsurların birisi silahlanma yarışıdır. Kitapta 1975 yılında Varşova Paktı’nın 132 milyar dolar NATO’nun ise 150 milyar dolar silaha para yatırdığı dile getirilmiştir. Bunun yanında Nükleer silahları kullanma ders kitabında en fazla dikkat çekilen konular arasındadır. SSCB’nin Küba’ya; ABD’nin ise Türkiye’ye füze yerleştirdiği yazılıdır (Okur ve diğerleri, 2010: 126). Ayrıca SSCB’nin yıkılışında nükleer silahlanmanın etkisine Gorbaçov’un konuşmasından ve Fair Armaoğlu’nun eserinden alıntılar yapılarak yer verilmiştir. Ders kitabında ayrıca dünyanın nükleer kıyamete çok yaklaştığına dair alıntılar da verilmiştir (Okur ve diğerleri: 2010: 174). Bunun yanında Sovyetler Birliği ile ABD arasında hem nükleer rekabet hem de nükleer silahların azaltılması ile ilgili görüşmelere de yer verilmiştir (Okur ve diğerleri, 2010: 122).

9. Tarih ders kitaplarındaki bilgilerden yararlanılarak Ruslar ve Türkler arasında hangi analogiler kurulabilir

Sosyal bilimler sözlüğünde analogi iki şey arasındaki benzerliğe dayanarak, birisi ile ilgili yargıyı diğeri için de geçerli sayma olarak tanımlanmaktadır (Demir ve Acar, 2005: 18, Aktaran Ata, 2008: 303).Tarih boyunca yakın coğrafyada komşuluk ilişkisi yürüten Türkler ve Ruslar arasında tarihsel analogiler kurmak da mümkündür. Yakın coğrafyalar kültürel anlamda etkileşim sağlamakla beraber aynı amaç için

mücadele etmeyi benzer şartlardan etkilenmeyi de getirmiştir. Tarih ders kitaplarında verilen bilgilerden yola çıkarak şu analogiler yapılabilmektedir:

Tablo 3.

Osmanlı Devleti	Rusya	Benzerlik nedeni
II. Mahmut	I. Petro	Yaptıkları reformlar, mevcut ordu düzenini değiştirmeleri, memurlara kılık kıyafet düzenlemeleri yapmaları.
Yeniçeri	Strelsti	Ordunun devletin reformlarına engel olması
Celali	Pugaçev	Tarımsal üretimin çöküşüyle devlete karşı ayaklanmaların olması.
İstanbul	Çargrad	İstanbul'un her iki devlet içinde simge bir şehir olması. İstanbul Osmanlılar için müjedelenen kutsal şehir ve Roma İmparatorlarından sonra Osmanlı Sultanların şehridir. Ruslara göre İstanbul üçüncü Roma'dır ve Çarların şehridir.
Akka Zaferi	Moskova Savunması	Her iki devletin de Napolyon'u yenilgiye uğratması.
Kabakçı Mustafa	Dekabrist	Reform karşıtı ayaklanmalar.

Tablo 3'te Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki bazı benzerliklere yer verilmiştir. Kurulan benzerliklerden birisi II. Mahmut ile Rus çarı Petro arasındadır. II. Mahmut tarihçiler tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Petro'su olarak da tanımlanmıştır (Lewis, 2000: 77). Bununla beraber ders kitaplarına yansımayan bazı benzerliklerde mevcuttur. Örneğin Namık Kemal ve Dostoyevski arasında bağ kurulabilir. Ülkelerinin modernleşmesini düşünen bu aydınlar aynı zamanda Batıyı iki yüzlü davranışlarıyla eleştirmektedirler. Bununla beraber Batıda eğitim görmek için yurt dışına iki devlet de öğrenci göndermiştir. 19. yüzyılın başında iki devlette de aydın olarak adlandırılan sınıf Fransızca konuşma gibi bir özelliği vardır (Belge, 2003: 113). Bu benzetmelerden yola çıkarak akademik bilgiler değerlendirildiğinde Türkiye ile Rusya'nın tarihiyle ilgili birçok konuda analogi yapılabilecektir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Türklerle Rusların yakın bazen de aynı coğrafyada bulunması iki toplum arasında siyasi ve kültürel ilişkiler kurulmasına neden olmuştur. Bu etkiler tarih yazımına yansımış tarih ders kitapları da bu etkilerden nasibini almıştır. Ruslar 16. Yüzyıldan başlayarak Türk topraklarında yayılmıştır. Rus Çarlığı Osmanlılarla yaptığı savaşlarda Osmanlı Devleti'ne büyük zarar vermiştir. Ruslar; Çarlık yıkılmadan önceki Birinci Dünya Savaşı'nda da Türklere büyük zarar vermiştir. Rus Çarlığı yıkıldıktan sonra Kurulan Sovyetler Birliği de Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk topraklarını kendi egemenliğine almıştır. Türk toplulukları Sovyetler Birliği dağılana kadar Sovyetlerin hâkimiyetinde kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'de Komünizmi yayabileceği korkusu uzun yıllar devam etmiş ve Türkiye'nin iç politikasını etkilemiştir. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği karşı cephede yer almış ve tehdit konumunda bulunmuştur. 1945'te Stalin'in Kars ve Ardahan politikası bu korkuyu iyice arttırmıştır. Batı ittifakının bir parçası olan Türkiye Sovyetler Birliği dağılana kadar Sovyet karşıtı cephededir.

Ruslar ile uzun yıllara dayalı ilişkiler Türk tarih ders kitaplarında en fazla adı geçen ulusun Ruslar olmasına neden olmuştur. Aynı coğrafyalara hakim olma mücadelesi iki toplum arasında savaşlara neden olmuş bu nedenle Türk tarih ders kitaplarında Ruslarla ilişkiler en fazla savaşlarla ifade edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yazılan tarih ders kitaplarında Rusya ile yapılan savaşlarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bunun yanında Ahmet Refik, hikâyesi tarihçilik tarzıyla Ruslarla ilgili oldukça detaylı açıklamalar yer vermiştir. İttihatçıların yönetiminde olduğu dönemde yazılmış olan tarih ders kitaplarında Rusya ile ilgili olumlu imaj ise Petro ile modernleşen ve Batılılaşan Rusya'dır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra Cumhuriyetin ideolojisinin anlatıldığı tarih ders kitapları 1931 yılında basılabilmektedir. Bu kitaplardan Tarih III Kitabı Osmanlı Devleti'ni anlatmakta ve Rusya ile yapılan savaşlara oldukça geniş yer vermektedir. Yeni Cumhuriyetin ideolojisini anlatan Tarih IV ders kitabında Sovyetlere ağır eleştiriler yoktur. Yeşil Ordu ve Halk İştirakuyun Fırkası'nın dış destekçileri olduğu söylenmekte ve üstü kapalı şekilde Sovyetlere atıf yapılmaktadır. Bununla beraber kitapta Türkiye Cumhuriyeti'nin, Sovyetlerin ideolojisine, Sovyetlerin ise Türkiye'nin ideolojisine saygı göstermesi gerektiği yazılmıştır. Yani Türkiye Cumhuriyeti, Sovyetlerin egemenliğinde yaşayan Türk dünyasına hitap etmekten vazgeçtiğini belirtmiş Turancı faaliyetler için niyetli olmadığını tarih ders kitaplarında da göstermiştir.

Atatürk döneminde Sovyetlerle ilişkilerin yumuşak seviyede olması Demokrat Parti dönemi zamanında sona ermiştir. Enver Behnan Şapolyo yazdığı ders kitabında Sovyetleri ağır dille eleştirmiştir. Ruslara karşı en sert dille yazılan tarih ders kitabıdır.

Tarih ders kitaplarında Ruslarla ilgili önemli bir kırılma noktası ise Sovyetler Birliğinin dağılmasıdır. Böylece Sovyetlerin egemenliğinden bağımsız olan Türk devletlerinin tarihine yer verilmiştir. 1994 yılında tarih ders kitaplarının arkasında bir Türk dünyası haritası görmekteyiz. Rusların yakın tarihlerinin ders kitaplarında daha fazla yer bulması ise çağdaş Türk ve Dünya Tarihinin 2010 yılında yazılmasıyla

olmuştur. Bu kitapta Sovyetler Birliğinin tarihini takip edebiliriz. Sovyetler Birliği ile ilgili haritalara, karikatürlere, istatistiklere, resimlere bolca yer verilmiştir. Kitapta ayrıca Rusya Federasyonu haritası ve kurulan yeni dünya düzeninde Rusya'nın almak istediği rollere de dikkat çekilmektedir.

Tarih ders kitaplarında Ruslarla ilgili anlatılan bölümleri dört ana başlık altında toplayabiliriz. Birincisi Rusların Slavların medeniyeti içinde anlatıldığı I. Petro dönemine kadar olan bölümdür. İkincisi Petro ile başlayan ve Bolşevik İhtilali ile sona eren Rus çarlığı dönemidir. Üçüncü dönem Sovyetler Birliği dönemidir. Sovyet Rusya soğuk Savaşın en önemli iki kutbundan birisidir. Ruslarla ilgili dördüncü bölüm ise 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla kurulan Rus Çarlığıdır.

Tarih ders kitaplarında Rusya ile ilgili doğrudan ve dolaylı olarak pek çok değerlendirme ve tanımlama yapılmışken ders kitaplarında bazı kavramların karşımıza çok sık çıktığını görmekteyiz. İsveç Kralı, Baltacı Mehmet Paşa, Mahmut Nedim Paşa ise Ruslarla dış ilişkiler sonucunda isimleri ders kitaplarında sıklıkla yer almaktadır. Yoğun olarak kullanılan bu imajların en dikkat çekenleri şunlardır:

Tablo 4.

Kurum, kişi veya kavramlar	İmajlar
I.Petro	Büyük, akbıyık, deli, reformist.
I.Katerina	Cazibeli, kurnaz.
Baltacı Mehmet Paşa	Gafil, saf, safdil.
II.Katerina	Entrikacı, reformist, ateist, akıllı
I.Nikola	Osmanlı Devletine “hasta adam” lakabını takan Rus Çarı.
Azak Kalesi	Karadeniz hakimiyeti için stratejik olan Türkler ile Ruslar arasında sık sık el değiştiren ve Belgrad Antlaşmasıyla yıkılmasına karar verilen kale.
Rus Çarları	Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına neden olan yöneticiler, Rumların, Bulgarların, Sırpların ve Ermenilerin destekçileri.
Rus Çarlığı	Bir zamanlar Kırım Hanlığına bağlı “Knezlik” iken Osmanlı Devleti'ni yıkılışa sürükleyen, Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk hanlıklarını hakimiyetine alan devlet.
Mahmut Nedim Paşa	Rus yanlısı Osmanlı sadrazamı
Şahin Giray	Rus yanlısı Kırım Hanı
Stalin	Diktatör, İnsanları sürgüne gönderen Rus lideri.
Sovyetler Birliği	Kızıl diktatörlük, Ermenistan'ın en büyük destekçisi, Soğuk savaşın iki büyük aktöründen birisi.
Molotov	İnatçı, dünya demokrasisi ve barışının önünde engel

Tablo 4'ten anlaşılacağı üzere Rusya ile ilgili bazı sabit imgeler mevcuttur. Bazı imgeler ise zamana göre değişmektedir. Bunlardan en dikkat çekenlerden birisi Petro'nun deli lakabıdır. Belge'ye göre Petro'ya deli denmesinin asıl nedeni Petro'nun adını değiştirerek gemilerde çalışması, bir gemiden düşen denizcileri kurtarmak için buzlu denize atlayan Çarın soğuk alması ve ısrarla sefere çıkıp hasta olarak ölmesidir (Belge, 2003:110). Akdes Nimet Kurat Ruslar tarafından büyük lakabıyla tanınan I. Petro'nun Osmanlı literatüründe “ Akbıyık ve Deli” diye geçtiğini belirtmiştir. Kurat'a göre Petro'ya bu lakapların verilmesinin nedenleri olarak garip hareketleri ve hiddetli oluşudur (Kurat, 1999: 272). İsveç Kralı XII. Şarl ise tarih ders kitaplarında “Demirbaş” lakabıyla anılmıştır. Tarih ders kitaplarında Rus yanlısı olarak adlandırılan Sadrazam Mahmut Nedim Paşa (Köymen ve diğerleri, 2000: 90) Rusların her isteğini yapan bir devlet adamı olarak halkın zihninde yer etmiştir. Bu özelliği nedeniyle halk arasında bu Sadrazam “Nedimov” lakabıyla da anılmıştır (Kurat, 1970: 102). Türk-Rus savaşlarında gösterdikleri tarihsel kahramanlık nedeniyle Türk milleti arasında unutulmayan kahramanlar vardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Gazi Osman Paşa ve Nene Hatun vardır. Tarih ders kitaplarında Osman Paşanın kahramanlığı vurgulanmaktadır (Köymen ve diğerleri, 2000: 92). Cazgır ve diğerleri tarafından yazılan tarih ders kitabına ise Mehmet Arif'in başımıza gelenler adlı kitabından alıntı yapılarak Nene Hatun'un Ermeni çeteleriyle işbirliği yapan Ruslara karşı Erzurum halkının mücadelesine liderlik yaptığına yönelik bir okuma parçası yer almıştır (Cazgır ve diğerleri, 2010: 176).

Tarih ders kitaplarında Rus liderlerinin resimleri de yer almıştır. Ruslardan en fazla resmedilen kişi Çar I. Petrodur. Çar Petro'nun yanında, I. Katerina, Petro'nun kız kardeşi Sofia, II. Katerina, Çar Aleksandr, Çar I. Nikola, Ignatyev, Lenin, Stalin, Vorosilof, Gorbaçov ve Boris Yeltsin'in resimlerine yer verilmiştir. Güçlü bir edebiyat kültürüne sahip olan Ruslardan sadece Maksim Gorki'nin resmine Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi ders kitabında yer verilmiştir.

Ruslarla ilgili Türk tarih ders kitaplarında bazı tanımlamaların zamana göre değiştiği bazılarının ise sabit kaldığı görülmektedir. Özellikle Rus kökenli kadınların anlatıldığı hikayeci tarihten esinlenen satırlardan vazgeçilmiştir. Diğer bir konu ise Rusların sıcak denizlere inme idealidir. Geçmişte Rusların sıcak denizlere ulaşması çok büyük tehlike olarak algılanırken, bugün Rusların Akdeniz ve Ege bölgesine gelmeleri turizm ve gelir olarak ifade edilmektedir. Bunun yanında Türkiye ve Rusya arasındaki ticari ilişkiler de çok yüksek seviyededir. Bütün bu faaliyetler iki toplum arasındaki sosyal ve kültürel ilişkilere de yansımaları iki toplumun birbirine bakışına pozitif olarak etki edeceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, Özgür (2009). Demokrat Parti Dönemi Sovyetler Birliği ve ABD ile İlişkilerin Cumhuriyet Tarihi Ders Kitaplarına Yansıması, **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Prof.Dr. Reşat Genç Özel Sayı –II, 1582-1603.
- Ata, Bahri (2008). Türk Tarih Öğretmen Adaylarının Tarih Eğitiminde Analoji Anlayışları, **21. Yüzyılda Kimlik, Vatandaşlık ve Tarih Eğitimi** (Editörler: Mustafa Safran ve Dursun Dilek),Yeni İnsan Yayınevi, 302-315.
- Belge, Murat (2003). Osmanlı'da ve Rusya'da Aydınlar, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya Rusya** (Der. G. Kazgan ve N Ulçenko) , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DeCoker, Gary., Dunfee, Christi., Grebeck, Stacy (1993). Teaching about former Soviet Union: Activities and Resources, **Social Studies and the Young Learner**, March, 1-4.
- Gürün, Kamuran (2010). **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- İnalçık, Halil (1999). Osmanlı-Rus İlişkileri, 1492-1700, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Kennedy, Paul (2001). **Büyük Güçlerin Yükselişi ve Düşüşü**, 8. Basım, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Kocabaş, Süleyman (1989). **Kuzeyden Gelen Tehdit Tarihte Türk-Rus Mücadelesi**, Vatan Yayınları, İstanbul.
- Kurat, Akdes Nimet (1970). **Türkiye ve Rusya**, Kültür Bakanlığı, İstanbul.
- Kurat, Akdes Nimet (1999). **Rusya Tarihi**, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara (Kitabın ilk bas-kısı 1948 yılında yayımlanmıştır).
- Oreşkova, S.F (2003). Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Savaşlar: Sebepleri ve kimi tarihi sonuçları, **Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya** (Der. G. Kazgan ve N Ulçenko), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (1999). XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri, **Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992**. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Öztürk, Mutlu (2002). Halil Berktaş ile Söyleşi: Tarih Eğitimi ve Ders Kitapları, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Nisan, sayı:100, 40-43.
- Saray, Mehmet (2004). **Türk- Rus Münasebetlerinin Bir Analizi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Tekin, Nil Türker (2011). Türkiye'deki ilköğretim ve Ortaöğretim ders kitaplarında Rus İmajı, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Aralık, sayı: 216, 84-87.
- Yıldırım Ali ve Şimşek, Hasan (2006). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin, Ankara.

İncelenen Tarih Ders Kitapları

- Ahmet Refik (1911-1912). **Büyük Tarihi Umumi**, Kütübhane-i İslam ve Askeri, İstanbul.
- Refik, Ahmet Refik (1914-1915). **Tarih-î Umumî**, Kütübhane-i İslam ve Askeri, İstanbul.
- Ali Reşad (1925). **Tarih- Umumi**, Yayı Matbaa, İstanbul.
- Ahmet Vefik, (1872). **Fezleke-i Tarih-i Osmanî**, Matbaayı Amire, 5. Baskı, İstanbul, 1288.
- Atatürkçülük**, MEB Yayınları, Ankara
- Atsız, Bedriye ve Oran Hilmi (1953). **Tarih I İlk Çağ**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Cazgır ve diğerleri (2010). **Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf**, Devlet Kitapları, İstanbul
- Ergezer Nevin (1996). **Tarih 2**, Ocak Yayınları, Ankara.
- Günaltay, Şemsettin (1939). **Tarih I**, Maarif Matbaası, İstanbul.
- Kara, Kemal (1997). **Tarih II**, Önde Yayıncılık, İstanbul.
- Kara, Kemal (2005). **Tarih I**, Önde Yayıncılık, İstanbul.
- Karal, Enver Ziya (1958). **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, 1918-1953, Maarif Basımevi, İstanbul.
- Komisyon (2003). **Tarih Lise II**, Milli Eğitim Bakanlığı, Milsan Basım San A.Ş., İstanbul.
- Mumcu, Ahmet ve Su, Mükerrrem Kamil (1981). **Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Muhsin, Mustafa ve Hamid Ahmet (1926). **Türkiye Tarihi**, 2. baskı, Milli Matbaa, İstanbul.
- Oktay, Emin (1956). **Yeni ve Yakın Çağlar**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Oktay, Emin (1966). **Tarih Lise III**, Atlas Yayınevi, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul.
- Türk Tarihi ve Tetkik Cemiyeti (1931). **Tarih II**, İstanbul, 1931.
- Türk Tarihi ve Tetkik Cemiyeti (1931). **Tarih III Yeni ve Yakın Zamanlarda Osmanlı-Türk Tarihi**, Devlet Matbaası.
- Türk Tarihi ve Tetkik Cemiyeti (1931) **Tarih IV**, Devlet Matbaası.
- Köymen ve Diğerleri (2000). **Lise Tarih 2**, Ülke Yayın, İstanbul.
- Komisyon (2000). **Tarih Lise 2**, MEB Yayınları, Ankara.
- Komisyon (2011). **Ortaöğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, MEB Yayınları, Ankara.
- Okur ve Diğerleri (2010). **Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi**, MEB Devlet Kitapları, Ankara.

THE IMAGE OF RUSSIA IN HISTORY TEXTBOOKS FROM OTTOMAN STATE TO TURKISH REPUBLIC

Özgür AKTAŞ*

Abstract

Recently, the subject of textbooks has taken on an important role in the studies of historians and education scientists. The ideology of the state, the cultural and social values and forms and international relations have important role history textbooks. When describing the historical events dealing with Russia, the that point of views have more important role. In the first years of the Turkish Republic, there was a lot of information in textbooks about the Russian people and Russian history. There were a lot of friendly relationship attributions in the history textbooks during the single party government.

Soviet Russia was in the opposing group during the government of the democratic party. Compared to the time of the Republic population Party government in our country the relationship between Russia and Turkey began to get worse. In other words, the descriptions of Russia began to be hardened. In this governing period the attributions in the history textbooks were about calling attention to the history of Russian colonialism.

From 1960-1980, including the two military coup, had an impact on the expressions about Russia. During this time period the materialistic and spiritual damage done by Russian colonialist activities was reflected in history textbooks. Turkish people in the Asian continent and our country this subject began to be more in the history textbooks to be proud attention. In the 1980s, Russian policies and political power began to decrease in the international area, but the Soviet Russian ideology was still dangerous.

After the Soviet Union came to an end in 1992, Turkey began to get in touch with Turks and Turkish societies living in the Asian continent to be very far from our country planned by Russia for not getting into touch with Turkey. A map of the Turkish world was added to the end of history textbooks. In the books written in 2010 we can see Soviet Union history from beginning to end. And this book contains some information about the Russian Federation and the Turkish community under the Russian Federation's government.

* Dr. Kafkas University, Faculty of Education, KARS